

LUNDS
UNIVERSITET

Pedagogiska institutionen
Box 199, 221 00 Lund

Ped 442
Kandidat uppsats, 10 poäng
41-60 poäng
2004-06-04

Läsebokens kön

Diskursanalys av boken *Nya Pojken och Tigern* ur ett
feministiskt perspektiv

Katarina Ekholm

Handledare:
Bosse Bergstedt

ABSTRACT

- Arbetets art: Kandidatuppsats, 10 poäng
- Sidantal: 29
- Titel: Läsebokens kön. Diskursanalys av boken *Nya Pojken och Tigern* ur ett feministiskt perspektiv
- Författare: Katarina Ekholm
- Handledare: Bosse Bergstedt
- Datum:
- Sammanfattning: Denna uppsats strävar efter att undersöka det budskap som en vald läsebok, *Nya Pojken och Tigern* av Lars Westman (2002) förmedlar. Målet är att studera och identifiera de diskursiva praktiker som i boken konstruerar kategorierna kvinna och man.
- Teori delen förklarar med stöd i Judith Butlers och Julia Kristevas teorier att genus är en fortgående process som måste iscensättas gång på gång för att hållas vid liv. Detta är grundsynen på genus som uppsatsen står för. Teoridelen introducerar även Kristevas begreppspår fenotext och genotext för att bättre kunna beskriva det sätt på vilket text konstrueras.
- Studien har utförts som en diskursanalys.
- I analysdelen pekar jag på att kvinnor och män beskrivs på ojämlika sätt i boken och ger exempel på hur detta sker. Kvinnor porträtteras ofta som omhändertagande och presenteras i samband med mat, det är kvinnorna som stannar hemma medan männen är ute och arbetar eller roar sig. Analysen visar även vilka uttryck Kristevas begrepp genotext tar i *Nya Pojken och Tigern*.
- Nyckelord: Diskursanalys, feministisk litteraturteori, läseboksforskning

Innehållsförteckning

Inledning	2
Tidigare forskning.....	3
Uppsatsens upplägg	3
Avgränsningar.....	4
Syfte.....	4
Läsebokens historia.....	5
Teoretiskt perspektiv.....	7
Introduktion till feministisk litteraturteori	7
Butler och Kristeva.....	8
Det föränderliga genus – genus som process	9
Den heterosexuella matrisen	9
Matrisens påverkan.....	10
Upprepning lärdomens moder?.....	10
Julia Kristeva	11
Fenotext och genotext	11
Språkets patriarkala disposition	12
Att bryta sig loss	12
Metod	13
Att komma igång.....	13
Val av metod.....	13
Vad är en diskurs?	14
Avgränsningen av diskurs	14
Tillvägagångssätt	15
Utförande av analysen.....	16
På väg mot en egen läsart.....	17
Nya Pojken och Tigern	18
Pojkens och Tigerns äventyr.....	18
Läsning av Nya Pojken och Tigern.....	19
Den patriarkala diskursen	19
Hur beskrivs kvinnor och män?	19

Definition av kvinnan.....	21
Språklig objektivering av kvinnan.....	22
Språkbruk hos kvinnor och män.....	22
Upprepning av kvinnan.....	23
Genotexten tittar fram.....	24
Flickan i tornet.....	25
Att bryta mot normer.....	25
Diskussion.....	27
Vad kan göras?.....	27
Valde jag rätt metod?.....	27
Vidare forskning.....	27
Pedagogisk vikt.....	28
Hur kändes det att skriva?.....	28
Referenser.....	30

Inledning

Av intresse för böcker och läsning kändes det naturligt för mig att välja att skriva om böcker i någon form. När jag började undersöka möjligheterna och vad som redan skrivits upptäckte jag att det gjorts många intressanta studier om barns och ungdomars läsvanor. De flesta verkar koncentrera sig på läsning av skönlitteratur under fritiden eller som del av svenska undervisningen i skolan. Då vaknade tanken om att jag skulle koncentrera mig på läseboken i grundskolan. Att se på läseboken i grundskolan upplever jag som intressant eftersom den inte är något barnen själva väljer att läsa, utan ingår som en del av den ordinarie undervisningen. Det visade sig dock att många skolor använder sig av vanlig skönlitteratur i sin läsundervisning, istället för den mer traditionella läseboken. Därför har jag också valt en bok med mera skönlitterär prägel som används i svenskundervisningen, *Nya Pojken och Tigern* skriven av Lars Westman (2002).

Jag utgår i uppsatsen från att all litteratur innehåller ett budskap och har som mål att ta reda på vad det är för budskap som den undersökta läseboken förmedlar. Eftersom budskapet förmedlas av en offentlig institution, det vill säga skolan, kan det upplevas som ett mer legitimt budskap, ett budskap som kan kännas ”rätt” bara för att det kommer från ett officiellt håll:

”Det är skolan som lär oss vad en godtagbar text är, vilka de rätta betydelseerna är som den skall innehålla, vad en legitim kulturell produkt är. Skolan förmedlar och skapar, i en selektiv process, vissa betydelser, vissa utbildningsinnehåll. Av de samhälleliga kulturella produkterna utestängs vissa ur skolans officiella curriculum, andra inkluderas. Dessa processer blir av betydelse för utformningen av våra kulturella kognitiva filter, våra världsbilder, som i väsentlig grad kan ses som konstituerade av texter.” (Ajagán – Lester, 1999, s. 121)

Om man utgår ifrån att skolan påverkar våra världsbilder kan man också tänka sig att skolan spelar roll för skapandet av våra identiteter, eftersom vårt sätt att se på världen är en del av vår identitet. Läroboken fungerar selektivt, genom att den väljer att presentera viss kunskap och därigenom väljer bort annan (Ajagán – Lester, 1999, s. 122). Ställ detta i kontrast till att läseboken riktar sig till barn som ännu inte utvecklat ett kritiskt tänkande och alltså har svårt att sälla bland all information de nås av.

Orsaken till att jag har valt att göra en läsning från genusperspektiv trots att det kan kännas uttjatat, är att det ligger mig nära hjärtat. Vi som människor påverkas av det språk som omger oss. Språket vi använder formar vår verklighet och våra tankar. Därför anser jag att det är viktigt att kritiskt granska det språk som omger oss för att se vilka bilder den förmedlar. Att göra en läsning av en text ur ett genusperspektiv är viktigt för att klargöra de bilder som förmedlas om hur kvinnor och män förväntas vara, de bilder vi förväntas anamma och anpassa oss till. Dessa bilder påverkar vår identitet, vår självbild och därmed vårt handlande. Vårt handlande i sin tur påverkar andra i vår omgivning.

Jag ser denna läsning av *Nya Pojken och Tigern* som ett viktigt pedagogiskt problem dels för att boken är ett pedagogiskt verktyg som används i en pedagogisk situation, men dels också för att barn fostras genom att läsa böcker. Böcker är en del i barns

fostran och en del i processen att bilda en identitet. Böcker, speciellt sådana som tillhandahålls av skolor, handlar också om påverkan, ett ord som för mig är centralt inom ämnet pedagogik. Det är viktigt att vi, som föräldrar och vuxna, funderar över vilka krafter vi vill ska kunna påverka i vårt samhälle.

Tidigare forskning

Som tidigare forskning kan nämnas till exempel Luis Ajagán – Lester (2001) som analyserat en läsebok som används i modersmålsundervisningen för barn med spanska som hemspråk. Ajagán – Lesters forskning är väldigt intressant och ligger nära min egen uppsats, därför har jag också valt att stödja mig på hans tankar om textens inverkan på vår identitet. Ajagán – Lester pekar på att framställningen av mötet mellan spanjorerna och Sydamerikas ursprungsbefolkning i de flesta böcker som används i spanskundervisningen nästan uteslutande framställs från spanjorernas synvinkel. Mötet mellan folken blir alltså inte jämställt, istället blir historien en erövring av okända marker. Detta, menar Ajagán – Lester, kan inverka negativt på barnens självbild.

Som exempel på tidigare forskning om barnböcker med inriktning på genus kan nämnas till exempel Janina Orlov (1998) som har analyserat Tove Janssons böcker om Mumindalen från könsrollssynpunkt. Orlov menar att muminvärlden uppvisar många olika genus, trots att familjen uppfattas som en typisk kärnfamilj med Muminpappan som patriark. Det är ingen hemlighet att muminvärlden är ett matriarkat, menar Orlov vidare. Hon anser att det viktiga i muminböckerna är sökandet efter en identitet, av vilken genus är en självklar del, men eftersom boken skildras genom ett barns ögon kommer genusfrågorna ofta i andrahand. Orlov ser det ändå som intressant att resonera kring betydelser av att till exempel Snorkfröken inte bär klänning eller varför Hattifnattarna är så falliskt utformade, men vidareutvecklar inte resonemanget i detta sammanhang.

Boel Westin har bland annat analyserat hur genus framställs i svenska ungdomsböcker från 1980 – talet. Westin har valt att koncentrera sig på det hon kallar ”the androgynous female” (Westin, 1998, s. 91), det vill säga den androgyna flickan i böckerna. Dessa gestaltas genom till exempel flickor som klär sig och betar sig som pojkar och är rätt vanligt förekommande. Däremot konstaterar Westin att pojken som framställer sig genom kvinnliga egenskaper som att klä sig i kjolar eller leka med dockor fortfarande verkar alltför kontroversiell för att diskuteras i ungdomsböcker.

Det verkar finnas ett utbrett intresse för att undersöka hur manligt och kvinnligt framställs samt hur genus konstrueras i böcker för barn och ungdomar. Mycket av den feministiska litteraturforskningen tenderar dock att koncentrera sig på litteratur för vuxna.

Uppsatsens upplägg

Till hjälp för att placera in den analyserade läseboken i en kontext börjar uppsatsen med att ge en kort överblick över läsebokens historia. Detta för att underlätta förståelsen av den roll läseboken spelar i undervisningen idag.

I följande avsnitt presenteras en kort historik över den feministiska litteraturteorin för att ge den oinvigde läsaren en blick in i förutsättningarna för densamma. Detta avsnitt är även tänkt att positionera de två huvudteoretiker som används i uppsatsen i ett historiskt sammanhang för att ge bakgrundsinformation för att läsaren lättare ska kunna ta ställning till teoretikernas tankar.

Därefter presenterar jag de två teoretikerna på ett grundligare sätt och diskuterar de delar av deras teorier jag valt att använda i analysen. Sedan följer metoddelen där jag förklarar mitt tillvägagångssätt och diskuterar det, samt andra metodologiska frågor. Jag försöker stödja mitt val av metod med anknytning till litteratur samtidigt som jag förklarar hur jag gjort.

Sedan ger jag en kortfattad beskrivning av händelserna i boken för att höja uppsatsens läsvärde och för att ge läsaren som inte känner till boken en möjlighet att följa med i analysen. Det näst sista kapitlet är en presentation och analys av det jag kommit fram till. Här försöker jag knyta samman teorin med texten jag analyserat. Jag avslutar uppsatsen med en diskussion om hur arbetet förlöpt, de misstag jag gjort och en kritisk granskning av mitt val av metod. Jag ger även förslag till vidare forskning kring ämnet. Sist men inte minst kommenterar jag det svåraste och roligaste med uppsatsskrivandet samt lite egna tankar och upplevelser kring temat.

Avgränsningar

Jag började arbetet med uppsatsen med efterforskningar kring vilka läseböcker som används i grundskolorna idag. Jag ville helst få tag på en bok som används i årskurs två eller tre, eftersom barnen då redan kan läsa själv, men är fortfarande så små att de inte har en omfattande läsvana. Barnen har förmodligen inte ännu utvecklat ett kritiskt tänkande där de kan ta ställning till och ifrågasätta de vuxnas budskap. Kort sagt ville jag arbeta med en läsebok som används hos så unga barn som möjligt, som redan är ganska självständiga läsare.

Helst skulle det vara en läsebok som användes på flera skolor, mest för mitt eget intresses skull. Jag upplever det intressantare att arbeta med en bok som når en större publik, eftersom en större skara tar till sig budskapet.

Syfte

Eftersom jag i min uppsats utgår ifrån att all text innehåller ett budskap vill jag undersöka det budskap som *Nya Pojken och Tigern* förmedlar.

Syftet med uppsatsen är att kritiskt granska boken och det sätt på vilken den presenterar kvinnor och män. Mitt mål är att studera och identifiera de diskursiva praktiker som i denna specifika text konstruerar kategorierna kvinna och man.

Problemformuleringen är:

Vilket budskap förmedlas om kvinnor och män i boken? Hur konstitueras dessa båda kön i texten?

Läsebokens historia

Den första läseboken som kom till Sverige var *Luthers lilla katekes*, som då den kom under 1530-talet främst var avsedd för olärda präster. I flera reviderade upplagor kom *Lilla katekesen* att bli den mest dominerande läseboken på många håll i Sverige under 1800-talet och i början 1900-talet (Gren, 1984, s. 5). De första läseböckerna som användes i Sverige hade ofta ett strängt religiöst och moraliskt innehåll och det var ofta ren utantill läsning som gällde som pedagogisk metod. År 1919 fick folkskolan en ny undervisningsplan som medförde att katekespluggandet flyttades upp i åldrarna till barn i sjätteklass. Många lärare fortsatte, trots den nya undervisningsplanen, att använda sig av lättare katekesförklaringar som *Sven i Tallbacken hos Martin Luther* av A G Joelsson ända fram till 1930-talet.

Den svenska folkskolan behövde under 1800-talet en för hela landet gemensam och billig bok (Ollén, 1996, s.13). Genom att den skulle täcka skolans alla behov skulle kostnaderna för skolmaterialet hållas nere. Bakom denna önskan fanns en plan om ett enhetlig skolsystem, vilket gav upphov till *Läsebok för folkskolan* som utkom 1868 i första upplaga och fick under slutet av seklet praktiskt taget monopol (Gren, 1984, s. 23). Denna läsebok tjänade även som ett medel i kampen mot fattigdom och ingick i en demokratiseringsprocess av Sverige (Petersson, 1999, s. 7). Boken skulle komma ut i flera reviderade upplagor och användas ända in på 1960-talet, under olika namn. Den första upplagan företrädde en syn på barnlitteratur som nyttig och lärorik och innehöll fabler, ordspråk och historiska berättelser. Sagor och dikter för barn var bannlysta i denna första upplaga. År 1938 ändrades namnet till *Folkskolans läsebok* och boken delades upp i flera delar för att kunna användas i olika ämnen (Gren, 1984, s. 25). Kring år 1960 ändrades titeln än en gång och fick nu heta *Grundskolans läsebok*. Det var inte endast namnen som ändrades i de olika upplagorna, innehållet reviderades också för att lämpa sig för den rådande synen på barnens utveckling och för barn lämplig litteratur. *Läsebok för folkskolan* hade sina kritiker, de främsta i form av Ellen Key och Sveriges allmänna folkskolläraförbundet (Ollén, 1996, s.15). Sveriges allmänna folkskolläraförbundet tillsatte en kommitté vars uppgift var att framställa en för barn mer lämplig läsebok. Detta var startskottet för en serie välkända böcker under namnet *Läseböcker för Sveriges barndomsskolor*, vars första del bestod av Selma Lagerlöfs *Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige* (Gren, 1984, s. 52), som fungerat som inspirationskälla för *Nya Pojken och Tigern*.

Som komplement till katekesen och läseboken har från 1920-talet och framåt till 1960-talet använts olika i varierande grad religiösa och moraliska böcker, till exempel den ovan nämnda *Sven i Tallbacken hos Martin Luther* av A G Joelsson (Gren, 1984, s. 45). Det religiösa innehållet har sedan 1960-talet minskat i läseböckerna, som i likhet med övrig barnlitteratur på 1960- och 1970-talen, börjat närma sig mer realistiska berättelser som ofta skildrar de utsatta i samhället (Gren, 1984, s. 46). 1980-talet har fört med sig böcker med mera fantastiska berättelser i jämförelse med de realistiska som dominerat under tidigare årtionden. I och med de mer fantastiska böckerna blev det allt vanligare att använda sig av böcker som *Bröderna Lejonhjärta* av Astrid Lindgren eller *Tistou – pojken med de gröna fingrarna* av Maurice Druon i skolan. Trots sina fantastiska dimensioner har även dessa böcker en djupare etisk innebörd. Under 1990-talet har läseböckerna fått allt mer bredd och blivit mer diversifierade, med tonvikt på

användandet av rent skönlitterära böcker som skrivits med tanke på barns och ungas fritid, i undervisningen (Ollén, 1996, s. 32). Böckerna som används i svenskundervisningen idag har förflyttats allt längre bort från *Luthers lilla katekes* och annan religiös text.

Teoretiskt perspektiv

Detta kapitel börjar med en kort introduktion till feministisk litteraturteori för att ge bakgrundsinformation och ge läsaren en möjlighet att ta ställning till och placera in de perspektiv jag valt att utgå ifrån i ett större sammanhang. Sedan presenterar jag mina två huvudteoretiker och diskuterar de begrepp jag avsett använda i min läsning av *Nya Pojken och Tigern*. Begreppen jag valt beskriver och understöder mina tankar om hur begreppen ”kvinnligt” och ”manligt” är konstruerade, hur dessa begrepp fungerar och hur de kan undermineras och omformas. De presenterade tankarna och teorierna utgår jag sedan ifrån under själva läsningen och presentationen av den.

Introduktion till feministisk litteraturteori

Begreppet feministisk litteraturteori är ett samlingsnamn för teorier som behandlar litteraturens samhälleliga funktioner. Teorierna utgår från makt- och tankestrukturerna i manssamhället (Berseth Nielsen et al, 1998, s. 31) Dessa teorier är inte rena litteraturteorier, de används för att undersöka hur litteraturen fungerar i samhället, eller hur samhället fungerar och porträtteras i litteraturen. I början låg intresset i att lyfta fram kvinnorna, eller Det marginella andra, som vi kvinnor också kallades. Efterhand utvecklades teorierna mot att diskutera om det kvinnliga var en biologisk, kulturell eller politisk definition (Berseth Nielsen et al, 1998, s. 32).

Sexualpolitiken av Kate Millet utkom 1969 och anses vara startskottet för den feministiska litteraturkritiken (Larsson, 1998, s. 111). *Sexualpolitiken* är Millets avhandling där hon studerar berömda manliga författare och visar på vad dessa skriver om kvinnan och hennes sexualitet. Millet koncentrerar sig på vad som skrevs, inte hur det skrevs.

Under 1970 – talet kom beteckningen feministisk litteraturkritik att ersättas av uttrycket kvinnolitteraturforskning, som under 1980 – talet började kallas genusstudier (Larsson, 1998, s. 112). Namnbytena illustrerar de kursbyten den feministiska litteraturteorin genomgått. Millet och hennes samtida var intresserade av att peka på hur kvinnor porträtteras i litteraturen, vare sig den var skriven av män eller kvinnor (Berseth Nielsen et al, 1998, s. 32). Därefter riktades intresset mot att studera kvinnliga författare och hur deras uttryckssätt skiljer sig från de manliga författarnas (Berseth Nielsen et al, 1998, s. 32). På senare tid har den feministiska teorin byggt vidare på Sigmund Freuds teorier i kombination med strukturalistiska idéer. Den har lutat sig på Jaques Lacans nyare tolkningar av psykoanalytikern Sigmund Freud. (Berseth Nielsen et al, 1998, s. 31).

Under 1980 – talet bedrev framför allt den franska teoribildningen, med namn som Hélène Cixous, Luce Irigaray och Julia Kristeva, ideologikritiska studier som främst koncentrerade sig på vikten av språket. Kvinnors möjligheter att bryta igenom den patriarkala samhällsordningen problematiserades och den patriarkala diskursen beskrevs som ”... ett närmast monolitiskt system, där kvinnan och det kvinnliga tystats och förträngts” (Larsson, 1998, s. 117). ”Det kvinnliga” sattes inom citationstecken för att understryka att det är en konstruktion, inte en verklighet. Kvinnlighet sågs liksom till

exempel homosexualitet, endast som en diskurs. Att se kvinnlighet, eller alla andra identiteter, som en diskurs är en av grundförutsättningarna i denna uppsats, en av de teser jag utgår ifrån.

Under 1990 – talet har den feministiska litteraturforskningen sett en återgång till studier av skönlitterära texter. 90 – talets feministiska forskare har haft viljan att peka på hur den i samhället dominerande diskursen fungerar (Larsson, 1998, s. 122). Ett intresse för det subjektiva förhållningssättet inom litteraturkritiken har väckts (Larsson, 1998, s. 123).

Den feministiska litteraturforskningen idag ser mer och mer diversifierad ut. Denna diversifiering leder till att feminismen kan uppfattas som svagare och mer utsatt (Madsen, 2000, s. 23). Denna upplevda svaghet ger framträdande för post-feministiska teoretiker som anser att de kvinnliga rättigheterna och allt det feministerna eftersträvat har uppnåtts, vilket gör vidare feministisk forskning onödig (Madsen, 2000, s. 23). Andra feministiska teoretiker tar hela den feministiska rörelsen med alla dess nyanser i sitt blickfång för att rikta skarp kritik mot den. Bland dessa kan teoretiker som Camille Paglia finnas. ”Libertarianism” är det ord som Paglia själv använder för att beskriva sig (Madsen, 2000, s. 24). Paglia utgår från extremt individualiserade tankar, där allt hänger på individen och inga samhälleliga ingrepp tillåts. Paglia menar att kvinnors problem består av att de beskrivs och beskriver sig själva som offer. Katie Roiphe är en annan teoretiker som sällar sig till tankarna om kvinnor som värnlösa offer. Hon menar att feministerna idag har gått tillbaka till utgångspunkten för feminismen som rörelse just genom att de gör kvinnor till svaga offer (Madsen, 2000, s. 29). Det var denna syn på kvinnor som startade kvinnokampen under 1960 – talet.

Den nya vågen av individualister har sina samtida kritiker, i form av till exempel Susan Faludi (Madsen, 2000, s. 26). Faludi menar att det som kallas post-feministiska teorier i själva verket är bakslag mot alla de framsteg som kvinnorörelse gjort under alla sina år av existens. Enligt Faludi upplever många kvinnor att deras kamp bara börjat, medan de flesta männen tror att kvinnor gjort stora framsteg och redan uppnått sina mål. Männen upplever ofta kvinnornas kamp för sina rättigheter som problematisk för sig själva.

De feministiska teorierna som genom hela sin historia upplevt radikala förändringar och kursombyten genomgår en omvälvande period just nu, då splittring råder och intresseområdena sprids åt alla håll. Denna spridning i intresseområden kan ses som beskrivande för samhället idag och kvinnorna som grupp. Det är helt klart att kvinnor inte kan ses som en enhetlig kategori. Därmed kan det inte heller finnas en enhetlig feministisk teori eller strategi som lämpar sig för alla kvinnor i alla situationer. Mycket återstår att göra och tänka på för kvinnor är definitivt inte jämställda med män idag. Det är med spänning jag följer utvecklingen av det feministiska forskningsfältet och dess framtid.

Butler och Kristeva

I följande avsnitt presenterar jag mina två huvudteoretiker Judith Butler och Julia Kristeva. Huvuddragen av de begrepp och delarna av deras teorier och jag valt att använda redogörs för, detta för att ge en bakgrund till analysen och underlätta läsningen av den samma. Jag börjar med att genom Butler förklara vilken syn på genus jag i denna uppsats har som utgångspunkt. Framför allt handlar teoriavsnittet om att genus är en

diskurs och ambitionen att undersöka hur genus är konstruerat. Jag har använt dessa teorier för att stödja min analys, där jag strävar efter att peka på hur genus är konstruerad i *Nya Pojken och Tigern*. I Kristevas fall börjar jag med att kortfattat redogöra för hennes allmänna forskning om språket för att ge en bakgrund till de delar jag använder. Detta på grund av att hon är en ganska tung teoretiker och kan vara svårbegriplig utan en rejäl förklaring.

Det föränderliga genus – genus som process

”Man föds inte till kvinna, man blir det” (de Beauvoir, 2001, s. 162), är ett känt citat ursprungligen från år 1949 som fortfarande används för att illustrera genus som en process. Det är en viktig tanke som sedan dess utvecklats för att bättre passa dagens teorier om genus och kön. När Judith Butler, professor vid University of California, Berkeley (Salih och Butler, 2004), menar att genus bör ses som ett handlande eller blivande (Butler, 1990, s. 149), håller hon med de Beauvoirs grundantagande att genus är ett blivande, men ställer sig kritiskt till att det är något som man, som kvinna eller man, kan bli. Genus bör inte ses som ett oföränderligt substantiv eller ett tillstånd som kan uppnås. Eftersom genus är en process måste den ständigt vara i rörelse, eller iscensättas om och om igen. ”Genus bör inte tolkas som en stabil identitet eller plats från vilken olika akter härstammar; genus är snarare en bräcklig identitet som skapas i tiden, som bildas i ett yttre rum genom en rad *stiliserade akter*.” (Butler, 1990, s.175). Butler menar att det kan finnas en strategi som vill dölja genusets möjligheter till gränsöverskridande beteende genom att använda sig av idén om en sann manlighet, respektive kvinnlighet (Butler, 1990, s. 176).

”Eftersom det inte finns vare sig ett ‘väsen’ som genus uttrycker eller externaliserar eller ett objektivt ideal som genus söker förverkliga, och eftersom genus inte är ett faktum, skapar de olika genusakterna föreställningen om genus, och utan dessa akter skulle det inte finnas genus alls.” (Butler, 1990, s.174).

Butler menar även att genus inte endast ska ses som den kulturella meningen som givits åt könet. Genus bör också betraktas som processen som skapar könen (Butler, 1990/1999, s. 11). Det är tack vare genus som könet kan etableras som det naturliga som finns innan kulturen, en neutral yta på vilken kulturen kan fungera (Butler 1990/1999, s. 11). Denna syn på genus som en konstant rörlig process är min utgångspunkt för uppsatsen och motsvarar min syn på hur genus är konstruerat.

Den heterosexuella matrisen

Butler menar att idén om ett naturligt kön är en normativ idé, det vill säga det finns regler för hur man ska vara som kvinna eller man. Det finns också regler för att man bör vara antingen kvinna eller man (Ambjörnsson, 2004, s. 15). Butler menar att kvinna och man som begrepp bara får mening i en heterosexuell förståelseram, som presenterar två motsatta kön som de enda möjliga alternativen. Dessa konstruerade begreppsramar har utvecklats ur vad Butler kallar den heterosexuella matrisen, det vill säga de kulturella mönster som förklarar kön, genus, sexualitet med mera. Att lyckas presentera sitt genus

på rätt sätt kan ses som en överlevnadsstrategi i en värld där vissa sexuella relationer, begär och rörelsemönster är mer önskvärda än andra (Ambjörnsson, 2004, s. 16).

Sexualitetens och genus organisering är beroende av tid och plats (Ambjörnsson, 2004, s. 14). Idag kan den monogama heterosexualiteten betraktas som norm. Genom att lyckas reproducera sig som norm skapar den monogama heterosexualiteten en viss typ av personer. Det är viktigt att komma ihåg att genus genom att vara beroende av tid och plats inte endast bestäms av könet hos individen. Normen för "kvinna" eller "kvinnlighet" kan se väldigt olika ut i olika kulturer, i olika samhällsklasser och inom olika grupper. Etnicitet, samhällsklass och kultur kan ses spela nästan större roll för hur vi uppfattar normen för kvinnlighet än det biologiska könet. Det går inte att plocka ut genus från dess politiska och kulturella sammanhang, där det produceras och underhålls (Butler, 1990/1999, s. 6).

Det är viktigt att skilja mellan normativ heterosexualitet och heterosexuellt beteende (Ambjörnsson, 2004, s. 14). Som heterosexuellt beteende räknas allt sexuellt beteende som utspelar sig mellan kvinnor och män. Med normativ heterosexualitet menas det heterosexuella beteendet som är accepterad och som premieras. Till denna typ av beteende räknas oftast sex i en parrelation mellan jämngamla partners, helst i syfte att skaffa barn. Till exempel betar sig en 80-årig kvinna med stor aptit på sex heterosexuellt då hon skaffar sig en 20-årig manlig älskare, men hennes beteende är inte det som accepteras av den stora allmänheten och ses som norm. Det är alltså den normativa heterosexualiteten som framför allt stärker den heterosexuella matrisen. Det är också på den normativa heterosexualiteten jag syftar när jag i denna uppsats tänker på dess vikt i upprätthållandet av den heterosexuella matrisen.

Matrisens påverkan

Butler menar att den heterosexuella matrisen påverkar subjektet, i detta fall kvinnan, på åtminstone två olika sätt (Butler, 1997, s. 14). För det första är det en del av de omständigheterna som gör subjektet och bildandet av ett subjekt möjligt. Alltså är ingen, vare sig kvinna eller man, fri från de normer som är dominerande i den omgivning där de skapas som personer. För det andra är den heterosexuella matrisen närvarande i subjektets eget agerande, genom det som subjektet väljer att ta till sig och upprepa i sina handlingar. Genom sina handlingar reproducerar kvinnan de normer som är rådande, om hon inte aktivt väljer att ta avstånd från dem.

Denna paradox förklarar Butler genom att inget subjekt föds utan iblandning av makt, men födseln inbegriper samtidigt en föreställning om makt (Butler, 1997, s. 15ff). Subjektet som produceras av makt är samtidigt skaparen av makt. För sin överlevnads skull måste makten återfödas i nya individer. Detta gör den genom att upprepa sig hos individer som sedan genom sina handlingar återför maktens väsen.

Upprepning lärdomens moder?

Det gäller att lägga på minnet att det inte är en beskrivning som gör kvinnor till det andra könet, utan det är upprepningen som gör genus övertygande (Ambjörnsson, 2004, s. 13). Den ständiga upprepningen av det socialt etablerade genusagerandet ger genus legitimitet och gör den övertygande (Butler, 1990, s. 175), eftersom ett subjekt förblir

ett subjekt endast genom en upprepning av sig själv som subjekt (Butler, 1997, s. 99). Alltså blir kvinnan kvinna genom upprepningen av sig själv, kvinnligt blir kvinnligt genom upprepning. Denna upprepning kan tänkas gälla kvinnan som handlande varelse, när hon själva skapar sitt genus, likväl som kvinnan beskriven i en text, vare sig den är skriven av kvinna eller man.

Julia Kristeva

Julia Kristeva föddes 1941 i Bulgarien men är numera verksam som professor i lingvistik vid Paris sjunde universitet (Miegel och Johansson, 2002, s. 198). Kristeva intresserar sig i sin forskning för det språkliga undermineringsarbetet och vill undersöka de processer som kontinuerligt hotar det accepterade. Kristeva koncentrerar sig på det hon kallar det förspråkliga stadiet och menar att den semiotiska nivån i språket representerar det kvinnliga och språket före språket (Larsson, 1998, s. 118), det vill säga den process som pågår när barnet ännu inte har en egen klar identitet utan skapar betydelser genom sensomotoriska upplevelser.

Kristeva menar att människan från början är ett flöde av fysiska och psykologiska impulser, som sedan regleras och bemästras av familjen och samhället genom socialisations process (Selden och Widdowson, 1993, s. 140). Dessa impulser och flöden är det Kristeva benämner den semiotiska nivån. När impulserna fås under kontroll uppkommer den sammanhängande rationaliteten och logiken som präglar de vuxna. Detta kallar Kristeva det symboliska (Selden och Widdowson, 1993, s. 141).

Kristeva förstår med begreppet kvinna "... det som inte kan representeras, det som inte kan benämnas, det som förblir utanför språket och ideologierna." (Larsson, 1998, s. 118). Kristeva ser inte det kvinnliga som något förträngt, utan "det finns kvar i den symboliska ordningens språk som en verksam och de fasta begreppsstrukturerna underminerande kraft" (Larsson, 1998, s. 118). Med "det kvinnliga" i Kristevas teorier ska inte förstås de biologiskt utmärkande dragen för kvinnor. "Kvinnligt" associerar Kristeva med allt som bryter mot eller underminerar den auktoritära diskursen, som hon ser som "manlig". Allt som uppmuntrar till frihet är "kvinnligt".

Fenotext och genotext

All text konstitueras av fenotext och genotext. Kristeva använder sig av benämningen fenotext för språket som används vid kommunikation, så väl skriftlig som muntlig (Kristeva, 1990, s. 151). Fenotexten kan ses som en struktur som förutsätter en avsändare och en mottagare (Kristeva, 1990, s. 152). Genotext består av de underliggande processerna som fungerar som bas för fenotexten. Genotexten innefattar alla de drifter som finns inuti människan och i omgivande sociala system. Den kan sägas symbolisera de semiotiska processer som ännu inte trängts undan till fördel för det symboliska. Det är kanske just genotexten som kan ses som "det kvinnliga" som förhoppningsvis kommer att ge upphov till sociala förändringar. I den modernistiska avantgarde texten kommer genotexten i språket tydligare fram, eftersom språket är genomgående mer poetiskt och känsloladdat, friare att följa impulser. I andra typer av texter, som till exempel i *Nya Pojken och Tigern* ligger genotexten djupare in och är svårare att hitta.

”Betydelseprocessen omfattar därför genotexten såväl som fenotexten och kan inget annat, ty det är i språket som varje betydelses verkningssätt realiserar (även när detta realiserande inte använder språkmediet), och det är utifrån språket som en teori kan försöka tränga in i det.” (Kristeva, 1990, s. 152).

Språkets patriarkala disposition

Kristeva kallar den strukturerade, logiska och auktoritära sidan av språket för dess patriarkala disposition (Berseth Nielsen et. al., 1998, s. 156). Den patriarkala dispositionen kan även förstås som det som representerar det symboliska, eller fenotexten. En text som är underkastad under ”det logiskt diskursiva språkets koder” (Berseth Nielsen et. al., 1998, s. 156).

Den patriarkala dispositionen ställs i Kristevas teorier mot språkets semiotiska disposition som representeras av felsägningar, skämt eller till exempel nonsensdikter (Berseth Nielsen et. al., 1998, s. 156). Allt som verkar som störande element i den patriarkala dispositionen kan ses representera den semiotiska dispositionen

Båda dessa dispositioner finns i det vardagliga språket vi använder. Det förs en ständig kamp mellan de två dispositionerna och vi som talande subjekt är konstant slitna mellan dem båda.

Att bryta sig loss

Butler ser möjligheten att bryta sig loss eller förändra den rådande maktstrukturen i samhället i handlingar som bryter mot normerna (Ambjörnsson, 2004, s. 24). Hon menar att det paradoxalt nog är precis i den eviga rörelsen och iscensättandet av genus som möjligheterna till förändring finns (Butler, 1997, s. 99). Genom att sammanlänka subjektet med normen går den att ändra inifrån. När genus ständigt iscensätts på nytt kan den omtolkas fritt och iscensättas på ett annorlunda sätt, om viljan och insikten finns. Det går inte att söka sig bort från strukturerna, där makten finns, och genom att spela utanför dem förändra dem (Butler 1990/1999, s. 8). Den som väljer Butlers väg till förändring måste våga trotsa de rådande normerna och riskera att inte få sina handlingar godkända av det omgivande samhället. Det kan vara nog så förödande för ens sociala liv till exempel i form av utestängning ur kompisgänget eller genom att bli stämplad som konstig eller avvikande.

Att lyckas genomföra sociala förändringar hänger enligt Kristeva samman med att störa eller avbryta den diskurs, allt som oftast den manliga, som är normen i samhället (Selden & Widdowson, 1993, s. 141). Kristeva menar att genom att använda ett poetiskt språk, som representerar det semiotiska kan man bryta upp den dominerande diskursen: ”What the theory of the unconscious seeks, poetic language practices, within and against the social order.” (Selden & Widdowson, 1993, s. 141). Hon räknar sig med andra ord också till dem som anser att man måste stanna kvar och slåss i stället för att fly. Bara genom en uppbnrytningsprocess som börjar inifrån kan den rådande samhällstrukturen rubbas.

Metod

Detta kapitel börjar med att jag redovisa hur jag arbetat med uppsatsen. Jag beskriver hur jag gått till väga för att få tag på texten jag analyserat, varför jag valt den och varför jag valt att arbeta med diskursanalys. Därefter ger jag en definition på begreppet diskurs och redogör sedan för hur jag gått tillväga i analysen. Detta kapitel är viktigt för att ge uppsatsen en viss genomskinlighet och för att ge läsaren chansen att ta ställning till vetenskapligheten i det utförda arbetet. Metoden ska även kunna gå att reproducera för att andra ska kunna utföra samma studie och få liknande resultat.

Att komma igång

Efter fruktlöst letande efter läseböcker på bibliotek och bland annat skolverkets och Lunds Kommuns hemsidor beslöt jag i samråd med min handledare att mejla alla tre Barn och skolnämnder i Lund. Dessa hänvisade mig till respektive skola med motiveringen att ingen allmän eller rekommenderad läsebok finns utan alla skolor ansvarar själv för valet därav. Alltså fick praktiskt taget alla lågstadieskolor i Lunds kommun email från mig där jag förklarade att jag skulle skriva uppsats med temat textanalys av läsebok och undrade vad de använde för böcker. Till min förvåning fick jag ett enhetligt svar att inga ”traditionella” läseböcker användes längre utan att svensklärarna för det mesta själv valde vilka böcker som användes i undervisningen. Dessa var allt som oftast skönlitterära. Böckerna anpassas ofta till elevers och klassers skärskilda behov och önskemål.

När jag fått svar med exempel på böcker som skolorna använde sig av konstaterade jag att knappast någon av de skolor som svarat använde sig av samma böcker. Jag letade reda på de böcker jag kunde hitta på bibliotek och bläddrade i dem. Jag valde bort de böcker som hade alltför uppenbar könsrollsindelning, eftersom jag visste att jag då skulle stirra mig blind på den och inte se möjliga andra perspektiv analysen kunde utföras från. Tillsist var det bara *Nya Pojken och Tigern* kvar, dessutom hade jag hört på radio att den användes i andra områden i Sverige också och dessutom hade jag hittat hemsidor av skolor som använde sig av boken. Förlaget Natur och Kultur marknadsför boken på sin hemsida som en läsebok. Valet av analysobjekt var gjort.

Val av metod

Det stod klart för mig redan från början att jag skulle komma att göra en textanalys av något slag, eftersom jag känner mig dragen till all typ av text. Det spännande med textanalyser är att man försöker se vad det är texten säger, det som inte kanske är så uppenbart på första läsningen. Lika spännande som textens explicita budskap är det att se på dess outtalade mening. Dessa budskap kan kopplas till den omgivning som texten finns i igenom att den: ”... speglar både medvetna och omedvetna föreställningar som människor i texternas tillkomstmiljöer hyser” (Bergström och Boréus, 2000, s. 15). Det uppstod aldrig diskussion om jag skulle använda mig av intervjuer, enkäter etc.

eftersom valet av ämne avgränsade möjligheterna att välja metod. Frågan gällde bara att välja typ av textanalys. En intervju med till exempel författaren kunde inte ge samma bild av texten som en självständig analys av den.

Efter att ha bekantat mig med flertalet olika metoder för textanalys, bland annat argumentationsanalys och idé- och ideologianalys, föll jag för diskursanalysen. De olika diskursanalytiska angreppssätten utgår från att språket inte neutralt speglar vår omgivning, utan att språket är en aktiv del i förandet av den (Winther Jörgensen och Phillips, 2000, s. 7). Språk och handling vävs ihop i det diskursiva synsättet. Alan Bryman (2002) menar att diskursanalysen är anti-realistisk det vill säga att den förnekar existensen av en yttre verklighet som kommer att kunna beskrivas på ett slutgiltigt och definitivt sätt av forskare i framtiden. Denna syn på sanningen eller verkligheten tilltalade mig oerhört. Jag tror alla forskare påverkar den "sanning" de forskar kring.

Diskursanalysen såg jag som lämplig metod delvis för att den ger forskaren stor frihet och delvis för att dess synsätt på texten sammanfaller med mina tankar, men även för att den kan bidra till "förståelsen av hur identiteter formeras och omformas"

(Hjälmeskog, 2001, s. 312). Detta passar min ansats väl, att undersöka hur kvinno- och mansbilder förmedlas av den undersökta texten och hur de konstrueras i texten.

Diskursanalysen kan även bidra om intresset ligger i "förståelsen av sociala grupper" (Hjälmeskog, 2001, s. 313), vilket ligger nära mitt intresseområde. Förandet av identiteten hos en individ är nära sammanlänkad med de sociala grupper hon tillhör. I olika situationer kan en person vara i första hand kvinna, en i kompisgänget eller representant för arbetarklassen.

Vad är en diskurs?

Begreppet diskurs definieras på många olika sätt, beroende på personen som gör definitionen, hennes bakgrund och syfte med definitionen. För att förtydliga mitt arbete gör även jag en definition på diskurs som lämpar sig för min uppsats. Jag har valt att använda mig av en av de definitioner som Marianne Winther Jörgensen och Louise Phillips använder sig av:

"... man [kan] betrakta diskurser som sociala mönster av betydelsefixeringar som står i instabila förhållanden till varandra. En diskurs är således ett bestämt *sätt* att tolka världen (eller delar av världen)." (Winther Jörgensen och Phillips, 2000, s. 136)

Jag vill se diskursen som en social aspekt, ett socialt handlande som formar den sociala världen. Skillnad mellan text och diskurs ser jag som att diskursen är texten i ett socialt sammanhang. En diskurs kräver flera deltagare än författaren.

Avgränsningen av diskurs

Avgränsningen av diskursen kan ofta ses som ett problem. Hur går det att veta var min diskurs börjar och var den slutar? I mitt fall var det inte så svårt eftersom jag valt ut en specifik bok att analysera utifrån ett specifikt perspektiv. Boken tillhör visserligen en större diskurs, till exempel diskursen om läromedel i skolan, där flera diskurser kan existera sida vid sida. Dessutom kan det i en och samma bok finnas flera olika

diskurser. Jag har försökt så gott det går att hålla mig inom den diskurs jag valt att undersöka, de diskursiva praktiker som konstruerar begreppen kvinna och man.

Tillvägagångssätt

Det finns inget tillvägagångssätt som skulle kunna ses som det enda rätta och riktiga inom diskursanalysen. Det rekommenderas att man i sin analys anpassar verktygen till det aktuella problemet och att man plockar tillvägagångssätt från flera olika diskursanalytiska synsätt (Winther Jörgensen och Phillips, 2000, s. 10). Med stöd i Winther Jörgensens och Phillips rekommendation har jag valt att inte strikt följa en färdigt utstakad väg, utan istället komponerat en egen version av diskursanalys med stöd i flera olika perspektiv och med den vetenskapliga kvalitén i tankarna.

Trots att det ofta rekommenderas att många olika diskursiva metoder används parallellt och mixas för att få det bästa resultatet bör forskaren vara aktsam på vilka teorier som blandas (Winther Jörgensen och Phillips 2000). Forskaren bör försöka hålla sig i rätt teoretisk ram. De flesta diskursanalytiska angreppssätt har sina rötter i socialkonstruktionismen och baserar sin syn på språket på strukturalistisk¹ och poststrukturalistisk² språk teori (Winther Jörgensen och Phillips, 2000, s. 9). Vilket också inverkat på mitt val av teoretiker, eftersom Kristeva brukar räknas till dem som varit med och skapat den poststrukturalistiska rörelsen i Frankrike. Även Butler har tagit intryck av till exempel Michel Foucault och Jaques Lacan (Cosgrove, 2003, s. 93). Jag ser det som viktigt att sätta in texten i en kontext och inte se den som lösryckt ur sitt sammanhang. En text är alltid en produkt av sin samtid, samtidigt som den speglar sin omgivning och är med och formar och omformar den.

När jag väl hade fått tag på analys objektet, började jag med att bekanta mig med boken och läsa igenom den för att få en allmän uppfattning om den. Jag ville känna till handlingen i stora drag för att kunna välja vilka aspekter jag skulle titta närmare på i själva analysen. Sedan gjorde jag en noggrann genomläsning av boken för att kunna plocka ut de stycken jag var intresserad av att se närmare på. Dessa skrev jag ner i ett skilt dokument för senare användning. Ganska snart stod det klart för mig att det skulle vara ur ett feministiskt perspektiv som jag ville studera boken. Först efter dessa överväganden började jag bekanta mig med lämpliga teorier. Detta tog avsevärt lång tid, så lång att jag ibland har känt att hela uppsatsskrivandet bara varit inläsning av teorier, eftersom den feministiska litteraturforskningen hittills varit för mig ett totalt okänt

¹ Strukturalismen är en teoretisk-metodologisk inriktning med utgångspunkt hos Ferdinand de Saussure (1857-1913). Strukturalismens princip går ut på att de enskilda elementen i sig inte har något värde, istället byggs elementens betydelse och värde upp genom inbördes relationer (Brante et al., 1998, s. 313, de Saussure, 1970).

² Poststrukturalismen kan ses som en vidareutveckling av strukturalismen för att råda bot på dess brister. Poststrukturalismen betraktar orden vi använder som sociala konstruktioner och menar att det finns ett samspel mellan språket och människan som fungerar åt båda hållen, det vill säga: vi inverkar på språket som inverkar på oss (Brante et al. 1998, s. 244).

område. Efter att ha läst några översiktliga böcker, till exempel Berseth Nilsen et al (1998) och Bergsten (1998), för att få grepp om vad det hela handlade om var det dags för en djupdykning! Valet av teoretiker var främst baserat på intresse från mig och överensstämmelse med mina egna tankar och upplevelser. Hela uppsatsen baserar sig på två huvudteoretiker, Julia Kristeva och Judith Butler. Jag fick stöd i valet av dessa två teoretiker av Lisa Cosgrove som i sin artikel *Feminism, postmodernism and psychological research* (2003) utgår från dem. Både Kristeva och Butler intresserar sig för hur det feminina och maskulina är symboliserade och undertryckta och på vilket sätt folk motsätter sig dessa två begrepp i dag (Cosgrove, 2003, s. 92). Båda teoretikerna är dessutom intresserade av hur kön och genus är konstruerade i diskursiva praktiker, vilket sammanfaller med syftet för min uppsats.

Utförande av analysen

Själva analysen har jag utfört genom att plocka ut de stycken jag sett som intressanta för min analys och lägga in dem i ett skilt dokument. Detta för att underlätta för mig, eftersom boken är så pass lång att det skulle vara för tidskrävande att göra en närläsning och analys på texten i sin helhet. Dessutom känns inte all text relevant för mitt syfte.

När jag valt ut de stycken jag såg som relevanta och bekantat mig med de teorier jag avsett använda gjorde jag flera närläsningar på de utplockade styckena. Jag letade dels efter motsättningar i de stycken som jag läste och dels efter samstämmigheter och likriktningar i alla styckena, något som kunde koppla ihop dem. De utplockade styckena kategoriserade jag i fyra kategorier, efter gemensamma drag och vad som passade med de utvalda teorierna. Dessa fyra kategorier kom att bli huvudrubrikerna i analysdelen. En huvudrubrik tillkom senare under arbetet, vilket gjorde dem till sammanlagt fem stycken. Sedan utsatte jag styckena för närläsningar där jag med stöd i Karin Hjälmeskogs (2001) tankar försökte dekonstruera³ texten genom att hitta motsättningar, eller motsägelsefulla aspekter. Genom dekonstruktionen av varje mening försökte jag plocka isär dem och undersöka de underliggande krafterna och motsättningarna i meningarna. Hjälmeskog har använt sig av explicita dikotomier i texten som sedan dekonstruerats. Jag har fått utgå i mitt arbete från mera implicita sådana, eftersom texten sällan säger rakt ut att kvinnor är mjuka och fogliga medan männen är starka och drivande. Som exempel på dikotomier kan nämnas de olika sätten pojkens föräldrar reagerar på när han äntligen kommer hem, med mamma som "... hade nästan svimmat" (Westman, 2002, s. 204) och pappa som "... lät lite sträng." (Westman, 2002, s. 204). Jag har använt mig av dessa underförstådda dikotomier jag upptäckt och sedan försökt dekonstruera dessa. Därefter har jag försökt föra resonemang kring vad dessa aspekter kan ha för betydelse för läsningen av boken.

Genom att leta efter likheter mellan de utplockade styckena ville jag försöka se om dessa stycken bara var enskilda fall, eller om de kunde sägas representera en generell

³ Med att dekonstruera texten menas ett speciellt sätt att läsa texten på, att sätta fokus på den centrala termen och vända på den så att det perifera blir centralt (Powell, 1997, s. 21). De- i "dekonstruera" pekar på en nedbrytnings process då ordet plockas isär. Konstruera i "dekonstruera" syftar på processen då ordet byggs upp igen och får en ny mening, efter att det plockats isär.

trend i boken. Jag jämförde även dessa stycken för att se om det fanns motsättningar mellan styckena som kunde tyda på spänningar i texten, eller under dess yta i form av till exempel genotextens krafter. Genom detta förfarande har jag försökt komma åt de diskursiva praktiker som konstruerar kategorierna kvinna och man och på så vis uppfylla mitt syfte och se hur budskapet i *Nya Pojken och Tigern* förmedlas.

På väg mot en egen läsart

När jag skriver denna uppsats är jag väl medveten om att objektivitet inte är den största av dygder jag personligen kan tillräkna mig själv. Eftersom jag av intresse valt att arbeta ur ett feministiskt perspektiv är det naturligt att jag har denna förförståelse som ibland kan nästan ta uttryck i fördomar mot boken. Min utgångspunkt för läsningen består av mina värderingar, tidigare upplevelser och föreställningar. Allt det som fört mig till den punkt jag är i nu och fått mig att intressera mig för just detta ämne, en textanalys från ett feministiskt perspektiv. Jag ser det ändå vara av största vikt att genomföra läsningar av denna typ av texter från ett feministiskt perspektiv. Vi fostras och formas av böcker och språket omkring oss, det är viktigt att fundera på vilken typ av text som omger våra barn.

I min läsning av *Nya Pojken och Tigern* har jag utgått från ett feministiskt perspektiv och försökt ta till vara de semiotiska processerna hos mig och göra dessa till en del av min läsning för att underlätta arbetet att hitta just de aspekter i texten som försöker bryta upp fenotexten. Genom att försöka att inte undertrycka den semiotiska fasen hos mig själv har jag hoppats kunna närma mig texten för att tydligare kunna hitta det språkliga undermineringsarbete som Kristeva skriver om. Jag har försökt att inte låta det symboliska styra över mitt tänkande i alltför hög grad.

Nya Pojken och Tigern

Boken jag använt mig av i den utförda diskursanalysen heter *Nya Pojken och Tigern* och är skriven av Lars Westman (2002). För att det ska vara lättare att hänga med i analysen ger jag här en beskrivning i stora drag av händelserna i boken. Mera detaljer kommer att klargöras i nästa kapitel där jag utför analysen. Jag kommer där att presentera citat från boken.

Pojkens och Tigerns äventyr

Det är sommarlov och familjen Svensson från Boden är på semester. De har bilat ner genom hela Sverige. När berättelsen tar sin början befinner sig hela familjen utanför en badplats i Smygehuk. Det är semesterns sista dag och dags att vända bilen norrut och hem igen. Familjen är precis på väg att stiga ur bilen för att ta sig en titt på stranden. För alla lösspringande hundars skull väljer de att lämna katten Tigern i bilen. Medan familjen är borta blir Tigern skrämmd av en hund, smiter ur bilen genom en springa i fönstret och gömmer sig i ett träd. Familjen återvänder och kör iväg utan att lägga märke till hans frånvaro. När familjen väl upptäcker att Tigern är borta, besluter sig hans husse Pelle, i boken mest omnämnd som pojken, för att leta efter sin älskade katt trots föräldrarnas förbud. Pojken tror att Tigern kommer att följa samma väg hem som de kommit ner och besluter sig alltså för att till fots och på skateboard följa samma väg upp. Tigern väljer dock på katters vis den rakaste vägen hem. Under resans gång träffar både Tigern och pojken på en hel rad personer, till olika grad mänskliga. Boken följer alltså deras vandring längs skilda vägar genom Sverige från Smygehuk till Boden där de återförenas i stor glädje. Den nya utökade versionen av boken har tagit med alla landskap för att även kunna användas som introduktions bok i geografi, där av *Nya framför Pojken och Tigern* i bokens titel.

Läsning av Nya Pojken och Tigern

I detta kapitel kommer jag att presentera i citatform de avsnitt ur *Nya Pojken och Tigern* som jag sett som intressanta för analysen. Jag kommer även att knyta samman avsnitten med teorin för att sedan föra ett resonemang om dessa. Genom att knyta samman teori avsnittet med analysen vill jag i enlighet med mitt syfte belysa hur kvinnligt och manligt konstrueras och presenteras i *Nya Pojken och Tigern*.

Den patriarkala diskursen

Nya Pojken och Tigern representerar en manligdiskurs eller det symboliska språket. Språket i boken är ganska strikt och anpassat till den heterosexuella matrisen. Det finns inte så mycket känsla, eller nyskapande anda och nästan inga ordlekar alls. Några skämt, som Kristeva säger också representerar det semiotiska språket finns med. Dessa presenteras framför allt i kapitlet som handlar om Göteborg:

- ” – Om du går i skolan måste du veta hur svenska flaggan ser ut, sa farbrorn.
- Det är klart jag vet. Den är blå med ett gult kors, sa pojken.
- Fel, den har två gula kors, ett på varje sida, sa farbrorn och skrattade. Håller alla på med såna här vitsar i Göteborg? tänkte pojken.” (Westman, 2002, s. 55).

Jag ser det som tveksamt att skämten skulle direkt representera det semiotiska om man studerar sammanhanget skämten presenteras i, eftersom de mera förstärker bokens stereotypa bild av göteborgare som roliga och skojfriska, än försöker bryta upp några etablerade strukturer. I sin helhet upplever jag det som att boken försöker trycka undan genotexten så gott det går.

Hur beskrivs kvinnor och män?

Nina Björk⁴ (1996) anser att omsorgsfull, empatisk och känslig är adjektiv som ofta förknippas med ”kvinnligt” och att dessa ord står för den traditionella beskrivningen av det kvinnliga. Det är en beskrivning som jag upplever som förhärskad, en beskrivning som hävdar att kvinnor är det emotionella och svaga könet genom att till exempel tillskriva dem hysteriska egenskaper: ”Hans mamma hade nästan svimmat, när han klev in i köket” (Westman, 2002, s. 204.)

I enlighet med Björks exempel på traditionella kvinnliga adjektiv presenteras kvinnorna i *Nya Pojken och Tigern* som omhändertagande, empatiska och känsliga:

⁴ Jag har valt att inte ha med Björk i uppsatsens teoridel, eftersom hon inte är en av mina huvudteoretiker och jag endast valt att använda ett par exemplifierande termer av henne.

”Vem som helst kan gå vilse. Plötsligt vet man inte var man är. Det är som när man går i sömnen. Man drömmer att man går på en grön äng. Plötsligt kommer en tjur. Man blir så rädd att man vaknar.

Var är jag? tänker man. Det är mörkt och tyst.

– Hallå, ropar man.

Då kommer det någon och tänds ljuset. Man hör sin mamma säga:

– Men pojke, går du i sömnen.” (Westman, 2002, s. 81)

Likaså presenteras kvinnorna i boken ofta i samband med mat och omsorg. Ett mönster som upprepas gång på gång är att pojken eller Tigern träffar en manlig individ, pojke, man eller händjur som tar hem dem till en kvinnlig individ som står vid spisen redo med mat. Allra oftast beskrivs kvinnor i boken som en hustru eller mamma som bjuder på mat:

” – Du kan få sova hemma hos oss i natt, sa Burken. Morsan bjuder nog på käk.

Burkens mamma stod och gjorde pannkakor.

– Mamma, får han sova hos oss i natt? Det är han som är kattpojken, sa Burken.

– Kära nån, sa Burkens mamma. Är det du som letar efter tigerkatten? Vi kallar dig Tigerpojken med en gång. ” (Westman, 2002, s. 159)

Även när det är sommar och de personer som gestaltas är på semester tillsammans med sin respektive, en gemensam ledighet då båda parterna borde ha lika mycket fritid, är det kvinnan som fixar hemma:

” – Vad glör du på kattrackare, sa fiskaren.

Sedan ångrade han sig tydligen.

– Förlåt, det var laxen jag blev arg på, sa han. Inte dig.

Han gick bort till sin husvagn som stod på stranden. Hans fru kom ut.

– Ge katten lite käk, jag sa nåt dumt, sa fiskaren.

Hans fru gick in hämtade en skål och några bitar leverpastej.

– Hej misse, jag hörde att han ropade kattrackare till dig, sa hon.” (Westman, 2002, ss. 32-33)

Hon kan eller vill inte ens under semestern ta ledigt från sina hemmasysslor. Lika självklart är det att det fortfarande är mannen som är utanför hemmet och arbetar eller roar sig.

Kvinnan överlag beskrivs som den omhändertagande modern eller hustrun som tröstar och ”...kom fram och slickade honom på ena örat, där det blödde litegrand efter slagsmålet.” (Westman, 2002, s. 62). Männerna i boken däremot är yrkesarbetande, aktiva och rör sig allt som oftast utanför hemmet. Männerna nämns knappast i samband med hemarbete. Däremot är de yrkesarbetande eller pensionerade med en lång karriär bakom sig, som till exempel sjömannen i kapitel 8.

Butler menar att det i den heterosexuella matrisen förutsätts två motpolar, en man och dess motpol som definierats som kvinna. Med andra ord: endast män är personer, endast kvinnor har ett kön (Butler, 1990/1999, s. 27). Män ses ofta som det universella medan

kvinnor tilldelas ett kön, genom till exempel en feministisk textanalys där författaren koncentrerar sig på hur kvinnor beskrivs, behandlas och bemöts. Kvinnan definieras genom mannen, orden kvinna och kvinnlighet härleds från orden man och manlighet (Björk, 1996, s. 23). De kvinnliga egenskaperna uppfattas alltså negativt, som komplement till de manliga egenskaperna. Kvinnor är känsliga i motsats till män som är förnuftiga:

”Nu kom det barn från alla håll med katter, som de hade fångat... En flicka kom med en pudel!

– Det här är ju inte ens en katt. Är du inte klok! sa pojken.

Då började flickan gråta.

– Gå inte ifrån oss! sa hon. Vad ska vi göra om Tigern kommer till Mora? Då är du borta.” (Westman, 2002, s. 126)

Alltså har kvinnorna inte den positiva manliga egenskapen förnuft.

Undantaget från regel om hur män och kvinnor beskrivs är knallen som pojken vandrar med i Värmland. Knallen visar sig vara omhändertagande mot pojken och hänsynsfull mot sin fru och pojkens familj. Knallen ger pojken en ylletröja och pengar och uppmanar dessutom honom att kontakta sin familj för att låta dem veta att han mår bra. En annorlunda manlig förebild som betonar hänsyn och vågar visa ömhet för pojken. Men förebilden sträcker sig ändå inte så långt att han lagar mat, bara till att ha ”... köpt korv och bröd och ost i en affär.” (Westman, 2002, s. 71) som knallen och pojken sedan åt som gemensam middag.

Ett annat undantag från normen för männen i boken är invandrapappan i kapitel 24 som visar ”kvinnliga” egenskaper som att våga visa känslor och börja gråta, när han berättar för sin dotter att de får stanna kvar i Sverige.

Undantag från den kvinnliga normen är pojkens faster som ”... rökte cigarr och berättade historier.” (Westman, 2002, s. 83). Fastern, som vi aldrig får träffa för hon är på semester, beskrivs genom manliga attribut som cigarr och att berätta historier. Texten tar tyvärr klart avstånd från hennes beteende som icke lämpligt i nästa mening där pojkens pappa konstaterar att ”Felet med henne är att hon pratar för mycket...” (Westman, 2002, s. 83)

Definition av kvinnan

Kvinnan definieras ofta genom något annat eller någon annan än sig själv, till exempel som barnens mamma, fiskarens fru eller bulltanten. Dessa definitioner kan relateras till Butlers tankar om att den heterosexuella matrisen förutsätter två motpolar, mannen och dess motpol som definieras som kvinna. De kan även relateras till Björks (1996) tankar om kvinnan som definieras genom mannen, som komplement till honom. Kvinnan i *Nya Pojken och Tigern* ses genom det hon gör eller det hon har relation till, sällan genom henne själv som person. Männen definieras genom sina yrken, kvinnorna genom sina yrken om de är yrkesarbetande men allra oftast genom sina män. Nästan alla personer definieras genom något de gjort eller åstadkommit, aldrig bara som något de är. Det ger en bild av att en person bara kan finnas till om hon eller han gjort eller presterat något.

Sjömannens fru är undantagen från regeln då det visar sig att ”Hon hette Elsa” (Westman, 2002, s. 56). Elsa är en av de få kvinnliga individer som fått ett namn. Elsa, invandrarflickan Zenia och kattflickorna Blenda och Sara.

Här märks tydligt Björks (1996) tankar om kvinnans definition genom mannen, som komplement till det manliga, vilket lätt leder till att de kvinnliga egenskaperna uppfattas negativt. Definitionen av kvinnan i boken blir automatiskt negativare än den av mannen eftersom hon antingen definieras genom honom, vilket leder till att hon inte ses som en självständig individ, eller genom hennes yrke, vilket i denna bok allt som oftast är ett låg avlönat serviceyrke för utbildade kvinnor. De män pojken och Tigern möter, är också för det mesta ganska lågutbildade, som till exempel lokförare. Ända kan männen räkna med yrken med snäppet bättre status, som polis, sjöman och fabriksägare, som knallen egentligen är. Valet av yrken kan lätt motiveras med att det faktiskt är naturligt att man på en vandring genom Sverige mest möter butiksbiträden, bibliotekarier och annan service personal. Det går dock inte lika lätt att motivera valet att göra alla som innehar denna typ av yrken till kvinnor. Varför göra lokförare och poliser till män medan butiksbiträden och bibliotekarier är kvinnor? Uppdelningen av yrken i ”manliga” och ”kvinnliga” som existerar i boken stärker den heterosexuella matrisen, genom att definiera män och kvinnor som klart skilda motpoler med tydligt uppdelade uppgifter. Boken reproducerar de normer som är de rådande inom den heterosexuella matrisen.

Språklig objektifiering av kvinnan

När karaktärerna i boken pratar om kvinnor framställs de ibland i objektform. Speciellt gällande blir denna objektifiering i kapitlet som handlar om marknaden i Halmstad där pojken träffar en spågumma. Spågumman förklarar:

” – Du är den första som vill veta något viktigt ... De flesta vill bara veta om de ska bli rika. Eller också kommer det flickor som vill veta, om de ska bli gifta.” (Westman, 2002, s. 18)

Valet av meningskonstruktionen gör gällande att kvinnor vill veta om de *ska bli gifta*, inte om de kommer att gifta sig. Detta ger som följd att kvinnor framställs som objekt som inte själv väljer om och när de gifter sig. Det är lätt att uppfatta meningen som att kvinnorna sitter och väntar på en friare som kommer ridande på sin vita springare för att svepa iväg med dem. Likaså i samma kapitel, lite längre fram:

”Nu var det kö utanför hennes tält. Det var en soldat, som var kär i två flickor. Han undrade vilken han skulle välja.

– Ta båda! sa spågumman till soldaten.” (Westman, 2002, s. 20)

Första intrycket texten ger är att soldaten velar mellan två skjortor i butiken och expediten försöker få honom att köpa båda två. Spågumman uppmuntrar soldaten att *ta* båda två, precis som en expedit skulle göra. Personerna talar om kvinnor som objekt som männen använder när de behöver dem istället för subjekt som har kontrollen över sitt eget handlande. Man kan inte bara ta en levande, tänkande och kännande varelse!

Språkbruk hos kvinnor och män

Till de markanta skillnaderna i beskrivningen av kvinnor och män i boken hör deras respektive språkbruk. Männen tillåts ett grovare, men ändå för barn lämpligt, språk.

”Kattrackare” och ”Larva dig inte, gå hem till din morsa och kaka lite gröt!” är ord och uttryck som tillskrivs manliga karaktärer i boken.

När fiskaren kallar Tigern för kattrackare kontrar hans fru med ”misse”, en betydligt mildare och smeksammare variant av ordet katt. Överlag har kvinnor ett mjukare språkbruk än männen i boken. Dessa kvinnokaraktärer kan inte sägas representera Kristevas semiotiska språk. Den enda kvinnan som använder sig av grova ord är fiskarfrun ”Hej misse, jag hörde att han ropade kattrackare till dig...” (Westman, 2002, s. 33) och då i en upprepning av fiskarens ord, inte i en egen mening. Kvinnor använder sig av ord som ”misse”, ”kära nån” och i gravaste fall ”hjälp”.

Upprepning av kvinnan

Den mest framträdande beskrivningen av kvinnan i *Nya Pojken och Tigern*, som också är den traditionella enligt Björk (1996), är kvinnan som bakar bullar eller pannkakor, är ofta hemma, tar hand om andra och har en tendens att svimma då och då av emotion. Första gången dyker den omhändertagande kvinnan upp i kapitel ett där Tigern träffar kattflickan Blenda: ”Tigern följer Blenda in till köket: Jaså, kommer du hem med en fästman, Blenda, sa barnens mamma. Hon gav Tigern lite köttfärs.” (Westman, 2002, s. 11) Denna bild upprepas gång på gång i boken, i kapitel 5 där fiskaren tar hem Tigern till sin fru som ger Tigern mat. Även sjömannen i kapitel 8 tar hem pojken till sin bullbakande fru som matar pojken. När pojken och knallen i kapitel 10 kommer till en bondgård får de mat av frun i huset:

”De kom till en bondgård.

– Vill ni ha pannkakor? sa frun i huset. Några tyger ville hon inte köpa. Men pannkakor kunde hon bjuda på.” (Westman, 2002, s. 65)

Denna upprepade bild boken förmedlar av kvinnan kan kopplas till Ambjörnssons och Butlers tankar att det inte är själva beskrivningen av kvinnor på ett visst sätt, utan den ständiga upprepningen av denna beskrivning som gör genus övertygande. Denna upprepning är genomgående i hela boken. Förvisso finns det yrkesarbetande kvinnor i boken som befinner sig utanför hemmet, men dessa hålls inom bokens norm för kvinnlighet genom att de tilldelas ”kvinnliga” yrken och ett ”kvinnligt” beteende. Yrkesarbetande kvinnor berövas inte sina ”kvinnliga” drag, det vill säga deras svaghet och ömhet, för att de arbetar. De ropar på hjälp och svimmar på sin arbetsplats:

” – Hjälp! ropade expediterna, när de drog in på Domus. Burkmaskinen var trasig. En expedit fick räkna alla burkar.

– Jag tror jag svimmar, sa hon.” (Westman, 2002, s. 159)

På så vis markeras deras ”kvinnliga” drag ytterligare, som för att understryka att de ska definieras genom mannen, de ska inte ha manliga egenskaper som förnuft.

Den yrkesarbetande kvinnan beskrivs även genom andra ”kvinnliga” drag som nyfiken eller omhändertagande:

”I en affär var han tvungen att ljuga lite.

– Vad gör du ensam ute på älven så här sent på året? frågade tanten i kassan.

– Min pappa väntar nere på flottan, svarade han.

Sedan sprang han ner till flotten, gjorde loss och stötte ut den från stranden med en lång stöt.” (Westman, 2002, s. 105)

Kvinnan visar genom sin fråga sin nyfikenhet. Frågan kan även tolkas som att hon är orolig för pojken och undrar varför han är ensam och om någon finns där för att ta hand om honom. En nio årig pojke kan inte förväntas klara sig ensam på en flotte ute på älven under hösten. Kvinnan i kassan demonstrerar alltså tydligt sina ”kvinnliga” drag.

Nya Pojken och Tigern upprepar om och om igen föreställningen av att kvinnor ska associeras med mat och omsorg, att det finns klart uppdelade roller för män och kvinnor och att det finns ”kvinnliga” och ”manliga” yrken. En bild jag anser inte längre borde vara den dominerande. Ju mera boken upprepar bilden av kvinnan som den ömma modern desto trovärdigare blir den för de små läsarna. Speciellt om kvinnobilden boken förmedlar inte diskuteras i klassen i samband med läsningen för att försöka ge en mer varierad syn. Per Svedner (2001), bland andra, menar att hur läsaren uppfattar texten kan med framgång byggas upp tillsammans med andra. Men om barnen omgärdas av mycket litteratur eller till exempel film, som förmedlar denna typ av kvinnobild är upprepningen svår, eller omöjlig, att motstå. De som läser boken kommer att skapa och presentera sitt eget genus genom att upprepa de akter som beskrivs i boken och därigenom, som Butler ser det, reproducera denna, enligt Björk traditionella och enligt mig förhärskade, norm för hur en kvinna ska vara. Genom denna reproduktion av det ”kvinnliga” återskapas rådanden maktförhållanden i samhället och synen på kvinnan som den svaga stärks, vilket i längden försvårar utbrytnings och omformnings försök.

Genotexten tittar fram

Vissa typer av texter består av klart mera genotext, medan *Nya Pojken och Tigern* består av en strikt fenotext som gör det mesta möjliga för att undertrycka genotexten. Eftersom all text enligt Kristeva består av både fenotext och genotext måste även denna bok göra det. På första genomläsningen kan det kännas som att genotexten har helt försvunnit, men en noggrann läsning kan visa stycken i texten som kan tolkas som genotextens försök att bryta igenom fenotextens polerade yta.

Jag har hittat några exempel på vad som kan ses som uttryck för genotexten. Stycket om relationen mellan sjömannen och hans fru kan tolkas som ett sådant uttryck:

”Sjömannen bodde alldeles intill, i ett hus med fönster från hamnen.

– Min fru håller på och bakar bullar. Det är det roligaste hon vet. Hon blir glad om du följer med hem och äter upp dem. Jag är trött på bullar. Hon ger mig en påse när jag går ut. Hon vet inte att jag matar måsar med bullarna. Jag vågar inget säga.” (Westman, 2002, s. 56)

En första genomläsning av passaget ger intrycket att det är ännu ett avsnitt med en typisk beskrivning av kvinnor och deras sysslor. Sjömanshustrun är hemma och bakar bullar, ett göromål hon älskar! Vid en närmare titt kan det utläsas att sjömanshustrun faktiskt är den som bestämmer i förhållandet. Hon kan ses som en stark individ. Sjömannen är trött på bullarna men vågar inte säga det rakt ut åt hustrun och ber pojken att inget säga ”Säg inget till min fru” (Westman, 2002, s. 55). Texten i detta stycke upprepar intrycket av sjömannens rädsla för sin fru: ”Jag är trött på bullar... Jag vågar inget säga.” (Westman, 2002, s. 56). Han väljer att i smyg mata dem åt fåglarna. Att

sjömannen är rädd för sin fru kan jag tolka som att det är kvinnan som är den starka med bestämmande rätt. Denna tolkning kan jag stödja i Kristevas tankar om genotexten som representant för det kvinnliga. Kristeva menar även att genotexten representerar de starka flödena i det undermedvetna, som i textform kan återfinnas i till exempel freudianska felsägningar. I dessa felsägningar tillåts den starka kvinnan titta fram och representerar då hon möjligheterna till genombrott i den maskulina diskursen. Det är inte en helt lätt eller klar koppling att göra, en bullbakande hemmafru är kanske inte det de flesta i första hand tänker på som den revolutionära kraften.

Sjömannens fru har också tillskillnad från de flesta andra kvinnorna i texten ett namn, Elsa. Detta kan också utläsas som ett tecken på att hon inte är en typisk svag kvinna, utan att hon är en egen individ som har en egen identitet och inte bara låter sig identifieras genom sin man eller sitt yrke, som i detta fall verkar vara hemmafru.

Elsa har på annat sätt också makt över sjömannen. Då han försöker skämtabort saker kommenderar frun honom upprepade gånger att vara tyst genom ett effektivt ”Det där var inte roligt” (Westman, 2002, s. 57), vilket får sjömannen att sluta tvärt.

Flickan i tornet

En annan kvinnlig karaktär som också fått ett namn är flyktingflickan Zenia som i kapitel 24 gömmer sig i en kyrka i Norrland. Zenia beskrivs som ”verkligen stark” (Westman, 2002, s. 169) och kan kanske också ses som ett uttryck för genotexten. Hon är den enda kvinnliga figuren som presenteras som direkt stark och modig. Zenia presenteras även som målmedveten då hon ”Måste lära svenska” (Westman, 2002, s. 168). Samtidigt frågar sig pojken om Zenia är ”riktigt klok?” (Westman, 2002, s. 168) när hon säger att hon måste bli stark och lära sig svenska. På det sättet förringar och förlöjligar pojken Zenias försök att bli självständig. Zenia representerar starka kvinnor som vågar vara sig själva och vill vara självständiga. Hon är beredd att ta saker i egna händer om inte allt går som hon planerat, vilket hon visar genom att konstatera ”Om de kommer och hämtar mig, gömmer jag mig här i tornet.” (Westman, 2002, s. 170). Hon tar verkligen till slut sakerna i egna händer:

” – De kommer för att hämta mig. Jag vill inte resa. Fort, hjälp mig.

Hon störtade fram mot luckan och slog igen den. Sen började hon släpa fram en stor låda som stod i ett hörn. Pojken sköt på baktill. Det tog säkert fem minuter. Sedan stod lådan på luckan.

– Nu kan ingen öppna, sa flickan.” (Westman, 2002, s. 172).

Trots dessa genombrytningsförsök av genotexten kan det tyvärr knappast sägas att *Nya Pojken och Tigern* skulle uppmuntra till eller möjliggöra sociala förändringar, som Kristeva menar genotextens uppgift är. Det av genotexten som tittar fram kan knappast vara nog i en bok av detta omfång, speciellt som den riktar sig till unga läsare som kan ha svårt att upptäcka genotexten om de alls är medvetna om dess existens.

Att bryta mot normer

Som Butler ser på genus och dess presentation kan en på lämpligt sätt presenterad genus vara en överlevnadsstrategi för att bli godkänd och inte utstött. Personer som lever

omgärdade av bilder och könsstereotyper av den typ som finns i boken kommer att tro att det är det bästa sättet att presentera sitt genus på, att det är det som är det mest accepterade och det mest övertygande. Det ter sig naturligt och enklast att acceptera den norm som omger en, speciellt om man aldrig upplevt något annat. Denna acceptans av en felaktig könsstereotyp underlättas till stor del tack vare den ständiga upprepningen av könsstereotypen, både i denna specifika bok, men även i samhället i stort. Olika media är en stor skurk i detta sammanhang. Trots att flera metastudier visar att skillnaden mellan flickors och pojkars förmåga i till exempel matematik eller deras tendens till aggressivt beteende är försvinnande liten, om den finns överhuvudtaget, så väljer många medier att publicera felaktiga könsstereotyper i form av artiklar som handlar om de stora, och ”normala”, skillnaderna mellan könen (Cosgrove, 2003, s. 90).

Paren i boken passar in i den heterosexuella matrisen, männen är starka och rättrådiga medan kvinnorna är moderliga och omhändertagande. Alla människor, förutom prästen, är tydligt kategoriserade som män eller kvinnor med därpå följande attribut. Personerna passar även in i den normativa heterosexualiteten genom att det förutom att vara klart indelade efter genus, dessutom naturligt nog dras till det motsatta könet. De flesta vuxna nämns någon gång i samband med heterosexuella relationer, antingen som frun i huset eller mannen som går hem till frun. Eller som mamma, vilket i sig inte behöver tyda på en heterosexuell läggning, men som förmodligen uppfattas av små barn som ett tecken på det. Dessa roller kan ses som normativt heterosexuellt beteende, det är ingen som uttryckligen har än en älskare av samma kön, eller som är avsevärt mycket äldre. Rollen som förälder i ett heterosexuellt par, som till exempel pojkens familj eller invandrar flickans familj, är enligt Ambjörnsson ett av de ultimata uttrycken för den normativa heterosexualiteten. Föräldrarna utövar sin sexualitet i ett fast förhållande och i ett främst reproduktivt syfte. Alla uttryck av normativ heterosexualitet kan förmodas förstärka den heterosexuella matrisen.

Nya Pojken och Tigern uppmuntrar inte till att bryta mot normerna eller till en omdefiniering av den heterosexuella normen. Boken ger ingen egentlig chans för läsaren att göra sin egen definition av genus eller sexualitet, eller att ifrågasätta den rådande normen. För att boken inte bara ska reproducera den heterosexuella matrisen så borde karaktärerna inte vara så tydligt uppdelade och definierade inom den normativa heterosexualiteten.

Både Butler och Kristeva menar att det bästa sättet att ändra på de rådande normerna är att medvetet göra val som strider mot dessa och att försöka störa den rådanden diskursen genom handlingar som inte passar in i normerna. Men om barn bara upplever den här typen av genuspresentationer kan det vara väldigt svårt för dem att på egenhand gå ut och skapat sig ett annorlunda genus.

Diskussion

Jag har i analysen försökt att visa på hur begreppen kvinnligt och manligt är konstruerade i texten, genom att ge exempel i citat form från boken och stödja mina argument i teorin. Vidare har jag även visat på de sätt som texten använder sig av för att förmedla denna konstruktion och att texten använder sig av upprepning för att göra sin konstruktion övertygande. För mina upptäckter har jag sökt stöd i Butlers och Kristevas teorier och genom dem visat att det nog är så att *Nya Pojken och Tigern* använder sig av gamla beprövade knep, som till exempel gamla stereotyper samt en upprepning utan like. Dessutom har jag visat att trots att texten uppvisar starka drag av fenotext kan den inte helt tränga undan genotextens starka drifter. Genotexten har lyckats titta fram!

Vad kan göras?

För att arbeta med texter där genotexten har en stark ställning menar Kristeva att man ska använda modernistiska avantgarde texter och ger som exempel James Joyce. Jag är den första att medge att det kan vara jobbigt för barnen att träna läsning på denna typ av texter. Det är väl inte ens så många vuxna som orkat läsa Odysseus. Så jag förstår att det kan vara svårt att följa Kristevas riktlinjer för läsning av genotext. Däremot så går det att välja texter som presenterar mindre stereotypa könsroller, texter som inte så strikt följer den normativa heterosexualitetens regler. Om man trots det väljer att använda denna typ av böcker är det inte helt omöjligt att diskutera med barnen hur kvinnor och män presenteras i boken och genom ett aktivt deltagande, en dialog mellan bok, läsare och den vuxne, försöka bryta upp de normer som texten förmedlar.

Valde jag rätt metod?

Det kan kännas som att diskursanalys var ett arbetsamt val som metod, eftersom det inte finns några strikta regler för hur den ska genomföras. Det hade varit enklare, men förmodligen mindre givande, att använda till exempel innehållsanalys och räkna frekvensen för förekomsten av vissa ord i texten.

Däremot kan jag konstatera så här i efterhand att eftersom denna uppsats är den första, men definitivt inte den sista, diskursanalys jag utfört så kunde jag valt att striktare följa en redan given och beprövad metod. Det skulle ha underlättat mitt arbete med analysen och skulle förmodligen ha gett läsaren ett mer strukturerat intryck.

Vidare forskning

Under arbetets gång har flera tankar dykt upp som kunde användas som idéer för vidare forskning. Jag har upplevt ämnet som så spännande att idéerna bara sprutat när jag funderat på nya infallsvinklar och sätt att gå vidare på. Närmast min uppsats känner jag att det skulle vara oerhört intressant att prata med barnen som läser *Nya Pojken och*

Tigern för att undersöka hur de upplever den. Att så att säga se hela uppgiften från ett mottagar- perspektiv i stället för uttolkar- perspektiv. En sådan studie kunde belysa hur texten påverkar mottagaren. Det kunde även vara intressant att tala med lärarna som använder boken för att se hur de hanterar frågor som uppkommer under läsningen och ifall de diskuterar innehållet i boken med klassen.

Det kunde även vara intressant att läsa *Nya Pojken och Tigern* ur andra perspektiv, som makt förhållanden eller hur den gestaltar nationalistiska egenskaper. Eller så kunde en läsning på andra läseböcker som aktivt används i läsundervisningen utföras ur ett genus perspektiv.

Det allra mest spännande tycker jag skulle vara att göra någon slags metastudie av alla, eller många, läseböcker som används i Sverige för att se om det finns några generella trender för hur genusfrågor behandlas i dessa. Det kunde vara värdefullt att belysa vilken problematik det finns i de texter som barnen läser.

Pedagogisk vikt

Vad har min uppsats för betydelse för pedagogiken som ämne? I grund och botten handlar det om påverkan och fostran, för mig centrala ord inom pedagogiken. En bok som påbjuds av en offentlig institution har en pondus, ett övertygande drag, som saknas i fritt valda texter. De texter som läses i skolan påverkar eleverna, både direkt och indirekt. Då är det av vikt att undersöka vilka krafter som påverkar, vilka värderingar förmedlas i vårt samhälle.

Pedagogiken är inne i den litterära vändningen där allt större vikt läggs vid text av alla olika slag. Texter läses som texter, inte som skönlitteratur eller fackböcker, utan helt enkelt som text. *Nya Pojken och Tigern* en text som dessutom är ett pedagogiskt verktyg som används i ett pedagogiskt sammanhang. Boken blandar nöje med kunskaps inhämtning, om än inte alltid så subtilt, bitvis känns den nästan övertydligt pedagogisk. Jag vill visa på det sätt som *Nya Pojken och Tigern* förmedlar sitt budskap om könsrollerna. Detta ser jag vara av största pedagogiska vikt eftersom vi lever omgärdade av språk och text i olika format och påverkas av, likväl som påverkar det. Jag upplever all form av påverkan som någon form av pedagogik.

Hur kändes det att skriva?

Den tvekan jag kände i början för att verkligen klara av att skriva uppsats ensam försvann så småningom med hjälp av min handledares uppmuntrar och mina kursares regelbundna pluggfikan där vi ventilerade alla tankar, farhågor och osäkerheter varje onsdag kväll. Till stor hjälp har varit att jag valt ett ämne som jag verkligen brinner för och som jag ser som oerhört viktigt att diskutera. Vi är verkligen inte jämställda och alla har inte samma chanser oberoende av kön, etnicitet och ålder, trots allt vad post-feminister kan påstå!

Det svåraste med uppsatsen har nog varit att läsa in de feministiska teorierna och hitta lämpliga som jag kunnat använda mig av. Detta eftersom forskningen kring genusfrågor för mig hittills varit totalt okänt område, så jag har fått börja från noll. Vissa originalverk har varit väldigt tunglästa och svåra att få tag på bibliotek, och då menar

jag speciellt Kristeva. En del av hennes böcker har varit försvunna från biblioteken sen mitten 1980-talet.

Samtidigt har det absolut roligaste varit att fördjupa sig i de olika teorierna. Jag har fått alldeles nya perspektiv på genus och kvinnor. Teorierna har ibland vänt upp och ner på min hjärna och skakat om rejält därinne. Ibland har det känts som att kvinnan är på väg att helt och hållet försvinna i dekonstruktionismens anda och att allt bara är vår fantasi. Då kan det kännas som att det är omöjligt för oss kvinnor som grupp att enas och kämpa emot den patriarkala ordningen eftersom vi inte längre finns... Det har varit en givande men omtumlande färd.

Referenser

- Ajagán – Lester, Luis. (2001). Text och etnicitet, i Säfström, Carl Anders och Östman, Leif (red.). *Textanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Ambjörnsson, Fanny. (2004). *I en klass för sig. Genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer*. Stockholm: Ordfront.
- de Beauvoir, Simone. (2001). *Det andra könet*. Stockholm: Nordstedts förlag.
- Bergsten, Staffan (red.). (1998). *Litteraturvetenskap – en inledning*. Lund: Studentlitteratur.
- Bergström och Boréus. (2000). *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig textanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Berseth Nilsen, Kaj. Romören, Rolf. Seip Tønnessen, Elise och Wiland, Sverre. (1998). *Att möta texten. Litteraturteori och textanalys ur fyra perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.
- Björk, Nina. (1996). *Under det rosa täcket*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Brante, Thomas. Andersen, Heine & Korsnes, Olav (red.). (1998). *Sociologiskt lexikon*. Stockholm: Universitetsförlaget.
- Bryman, Alan. (2002). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Stockholm: Liber ekonomi.
- Butler, Judith. (1990/1999). *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*. New York, USA och London, England: Routledge.
- Butler, Judith. (1990). Subversiva kroppssakter, i Larsson, Lisbeth (1996): *Feminismer*. Lund: Studentlitteratur.
- Butler, Judith. (1997). *The Psychic Life of Power. Theories in Subjection*. California, USA: Stanford University Press.
- Cosgrove, Lisa. (2003). *Feminism, postmodernism and psychological research*. Hypatia vol. 18, nr. 3.
- Gren, Anders. (1984). *Läseböcker och bredvidläsningsböcker för tidigare stadier*. Rapport nr. 17. Lunds Universitet, Lärarhögskolan i Malmö.
- Hjälmeskog, Karin. (2001). Feminism, pragmatism och utbildning, i Säfström, Carl Anders och Östman, Leif (red.). *Textanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Kristeva, Julia. (1990). *Stabat Mater*. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur.
- Larsson, Lisbeth. (1998). Feministisk litteraturkritik i förvandling, i Bergsten, Staffan (red.): *Litteraturvetenskap – en inledning*. Lund: Studentlitteratur.
- Madsen, Deborah. (2000). *Feminist Theory and Literary Practice*. Virginia, USA: Pluto Press.
- Miegel, Fredrik och Johansson, Thomas. (2002). *Kultursociologi*. Lund: Studentlitteratur.

- Ollén, Bo. (1996). Nya läseboken växer fram, i Ollén, Bo (red.). *Från Sörgården till Lop-Nor*. Stockholm: Carlssons Bokförlag.
- Orlov, Janina. (1998). "Nobody is perfect" – Some thoughts concerning gender in Finnish and Finland – Swedish children's literature, i *Female/Male Gender in Children's Literature*. International Symposium, May 8-10, 1998, in Visby.
- Petersson, Inga-Lisa. (1999). *Statens läsebok*. Diss. Lund: Lund University Press.
- Powell, Jim. (1997). *Derrida for beginners*. New York, USA: Writers and readers publishing, Inc.
- Salih, Sara och Butler, Judith. (2004). *The Judith Butler Reader*. Massachusetts, USA: Blackwell Publishing.
- de Saussure, Ferdinand. (1970). *Kurs i allmän lingvistik*. Bo Cavefors Bokförlag.
- Selden, Raman och Widdowson, Peter. (1993). *A reader's guide to contemporary literary theory*. New York, USA: Harvester Wheatsheaf.
- Svedner, Per Olov. (2001). Litteraturläsningen – betydelseskapande och positionsval, i Säfström, Carl Anders och Östman, Leif (red.). *Textanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Westin, Boel. (1998). The androgynous female – (or Orlando inverted) examples from Gripe, Stark, Wahl, Pohl, i *Female/Male Gender in Children's Literature*. International Symposium, May 8-10, 1998, in Visby.
- Westman, Lars. (2002). *Nya Pojken och Tigern*. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur.
- Winther Jørgensen, Marianne och Phillips, Louise. (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.

